

5. Троян С. С. Колоніальна політика кайзерівської Німеччини у форматі боротьби за «місце під сонцем» (1896-1900 роки) / С. С. Троян // Історична пам'ять: Науковий збірник. – Полтава, Полтавський нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка, 2001. – №1. – С. 95-110
6. Турчин Я.Б. Історія міжнародних відносин (від Стародавнього світу до початку ХХ ст.): Навчальний посібник / Я.Б. Турчин, 2008.- 226 с.
7. Фадєєва І. Два лику колоніалізму. // Азія і Африка сьогодні. - 1994. - № 12.
8. Електронний ресурс: Глосарій термінів Європейського Союзу — Режим доступу : <http://europa.dovidka.com.ua/a.html> .
9. Електронний ресурс: Колоніальна політика Німецької імперії в Китаї та Океанії в ост. третині ХІХ – поч. ХХ ст. – European Historical Studies (kpi.ua) – дата звернення 25.02.2023

УДК 94(477)

Богдана НЕДОЛУЖЕНКО,

бакалавр ІV курсу спеціальності 014 Середня освіта, спеціалізації 014.03
Історія Херсонського державного університету, м. Івано-Франківськ,
науковий керівник: Батенко Г., к.іст.н., доцент

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ГЕЛЬСІНСЬКОЇ ГРУПИ

***Анотація.** Стаття характеризує організаційний етап діяльності українського правозахисного руху – діяльність Української Гельсінської Групи. Визначено передумови появи спілки, роль та долю провідних її діячів та значення УГГ в історії українського національно-визвольного руху.*

***Ключові слова:** правозахисний рух, опозиція, арешт, заслання, Українська Гельсінська Група.*

Станом на середину 70-х років усі прояви інакомислення в Українській РСР були придушені. Преса та офіційна пропаганда зображувала шістдесятників та дисидентів злочинцями та ворогами

народу, тому їх ідеї не набули широкого поширення у суспільстві. Здавалася б, в українській опозиції немає жодних шансів.

За таких умов, ще більш несподіваною виявилася поява Української Гельсінської Групи, яка не лише стала провідною організаційною структурою українського правозахисного руху, а й фактично стала першою легальною опозиційною організацією за всю історію існування радянської тоталітарної системи. Відправною точкою її появи стало підписання у 1975 році Заключного Акту Гельсінської Наради з питань безпеки та співробітництва у Європі та його публікація у радянській пресі. СРСР нарешті закріпив свої післявоєнні кордони у міжнародному правовому полі, але водночас, підписуючи цей Акт, зобов'язався дотримуватися виконання інших його статей, особливо нас цікавить стаття про «неприпустимість переслідування громадян за їхні політичні переконання»[1, с. 133]. Цим самим, дисиденти отримали можливість відкрито відстоювати свої ідеї, покликаючись на міжнародні правові акти.

Після жорсткого придушення дисидентського руху, арештів та переслідувань, ніхто не очікував від радянської влади виконання положень Гельсінської Угоди, фактично усі учасники йшли на свідомий ризик, на відкриту конфронтацію із владою, маючи надію на допомогу світової громадськості.

Одразу після створення Московської Гельсінської Групи у травні 1976 року, на її заклик до створення аналогічних республіканських організацій відгукнулися українські правозахисники. Метою їх діяльності став збір інформації про порушення гуманітарних статей Заключного Акту та ознайомлення з фактами порушень широких кіл громадськості та урядів країн-підписантів [2, с. 31].

Про створення Української Гельсінської Групи було оголошено 9 листопада 1976 року на прес-конференції у московській квартирі Андрія Сахарова. Очолив її відомий письменник Микола Руденко. Пізніше подібні групи були створені у ряді країн, зокрема в Грузії, Литві, Польщі, Вірменії

та Чехословаччині. На цьому етапі гельсінський рух набув статусу міжнародного [3].

Діяльність УГГ була повністю незалежною від московського осередку, але вона мала можливість використовувати контакти з міжнародними журналістами, налагоджені московськими колегами. Мета діяльності УГГ була сформульована у її першій Декларації: «добиватися того, щоб в основу взаємовідносин особи і держави було покладено принципи Загальної Декларації прав людини, щоб на усіх міжнародних нарадах, де мали обговорюватися підсумки Гельсінських угод, Україна була представлена окремою делегацією як окрема суверенна держава – членкиня ООН, домогтися акредитування в Україні представників зарубіжної преси та створення незалежних прес-агенств для вільного обміну інформацією»[4, с. 11-14].

Очільник Української Гельсінської Групи Микола Руденко походив з родини шахтарів, був ветераном війни та парторгом Спілки письменників, тобто користувався усіма привілеями радянської верхівки. Проте мав тверді переконання та вроджену порядність, свого часу категорично відмовлявся давати негативні характеристики у справах репресованих колег, звинувачених у «космополітизмі». У період десталінізації його погляди на радянську систему суттєво змінилися. Вже у 1974 році його виключили з партії за критику марксизму, наступного року – зі Спілки письменників. Саме в цей час він долучився до правозахисного руху, захист прав людини призвів до його знайомства та тісної співпраці з московськими правозахисниками А. Сахаровим та П. Григоренком. Згодом він також став членом радянського осередку «Міжнародної амністії». Микола Руденко був заарештований у квітні 1975 року за правозахисну діяльність, проте підпав під амністію як учасник війни у зв'язку з 30-тою річницею перемоги. У 1976 році його примусово відправили на психіатричну експертизу і тільки чудом та завдяки порядності лікарів йому

вдалося уникнути госпіталізації до закладу психіатричного лікування [5, с. 111].

Не дивлячись на постійні арешти та переслідування, учасники Української Гельсінської Групи лишалися стійкими у своїх переконаннях та кількість їх постійно зростала. Переважно це були колишні політичні в'язні, їх найближче оточення, молодь, яка хотіла подолати офіційну ідеологію та поставити захист засадничих прав людини та громадянина на перше місце у розвитку суспільства. Партія та спецслужби стояли перед дилемою – з одного боку вони прагнули якнайшвидше знищити правозахисний рух, який загрожував підвалинам радянського тоталітаризму, з іншого – перед міжнародним співтовариством треба було зберегти ілюзію дотримання прав і свобод в СРСР. У даному випадку тоталітарна система не могла дозволити існування правозахисних організацій, тому врешті почалися арешти та переслідування правозахисників, у тому числі учасників Української Гельсінської Групи. Застосовувались усі традиційні методи – арешти, звільнення, залякування не лише активістів, а й членів їх родин та найближчих друзів [6, с. 95].

На початку 1977 року правозахисними організаціями СРСР прокотилась хвиля арештів, в ув'язненні опинилися українці Микола Руденко та Олекса Тихий, росіяни Юрій Орлов та Олександр Гінзбург, литовець Томас Венцлова. Руденка та Тихого рекомендували судити у Донецьку, подалі від столиці, щоб привертати якомога менше уваги.

Каральні органи практикували обвинувачення за однією статтею Кримінального кодексу, а під час суду її нерідко змінювали на більш тяжку, як правило із засланням не менше, ніж на п'ять років. Як правило це були звинувачення у «Антирадянській агітації та пропаганді». Саме так сталося під час суду над М. Руденком та О. Тихим, і таку ж схему застосовували у більшості інших процесів над правозахисниками [8, с. 115]. Цей процес дав привід до обшуків та допитів цілого ряду учасників Української Гельсінської Групи, але замість того, щоб залякати та

дезорієнтувати український правозахисний рух, спецслужби досягли прямо протилежного результату – ще більшої активізації діяльності учасників УГГ, попри постійний тиск та переслідування.

За період з 1977 по 1980 рр. більшість активних членів Української Гельсінської Спілки були заарештовані, засуджені та вислані або переміщені до спеціалізованих закладів лікування. Каральна психіатрія працювала у тісній співпраці зі спецслужбами, ставлячи клеймо психічно хворих на найкращих представників дисидентського руху[9].

Попри арешти, на місце репресованих прийшли нові, не менш активні члени. Зокрема, у цей період до роботи УГГ долучилися П. Вінс, О. Гейко-Матусевич, В. Калиниченко, В. Січко, П. Січко, Ю. Литвин, В. Малинкович, М. Мельник, В. Овсієнко та багато інших. Ці люди свідомо йшли на величезний ризик, адже їх діяльність могла тривати лише кілька тижнів, після чого вони потрапляли у коло зацікавлень відповідних органів.

Не дивлячись на шалений адміністративний тиск, УГГ вела досить активну та легальну діяльність в УРСР. У жовтні 1977 року вона подала клопотання до Ради Міністрів з приводу реєстрації її як громадської організації та отримання офіційного статусу. У 1978 році УГГ опублікувала свій програмний документ під назвою «Наші завдання», у якому проголошувала, що діє на підставі «засад єдності загальнолюдських та національних прав українських громадян»[11, с. 412]. У своїй діяльності вона керувалася цим принципом, а також спрямовувала свою діяльність на захист релігійних прав, національних прав не лише українців, а й представників інших національностей.

Отже, діяльність Української Гельсінської Групи відбувалась у надзвичайно складних історичних умовах, але мала непересічне значення для українського національно-визвольного руху. Вперше в історії українці мали законні підстави для створення правозахисної організації у політичному середовищі радянського тоталітаризму. Не дивлячись на

міжнародні зобов'язання, свідченням чого є доля багатьох членів УГГ. Але попри це, її діяльність мала багато позитивних наслідків – постало питання про дотримання громадянських прав і свобод, чого так потребували українці.

Список використаних джерел:

1. Відкритий лист урядам країн, які підписали Гельсінські Угоди (1977 р.). *Український правозахисний рух. Документи і матеріали*. Торонто, Балтимор, 1978. С. 133 – 135.
2. Бердник О. Маніфест Українського правозахисного руху. *Український правозахисний рух. Документи і матеріали*. Торонто, Балтимор, 1978. С. 31 – 47.
3. Бажан О.Г. Українська Гельсінська Група: легальна форма протистояння тоталітарному режимові в УРСР. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/10461/Bazhan_Ukrayins%27ka_Hel%27sins%27ka_hrupa%20.pdf(дата звернення: 10.02.2023)
4. Декларація Української Громадської Групи сприяння виконанню Гельсінських Угод. *Український правозахисний рух. Документи і матеріали*. Торонто, Балтимор, 1978. С. 11 – 14.
5. Баран В. Україна 1950-1960-х рр.: еволюція тоталітарної системи. Львів: НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 1996. 447 с.
6. Захаров Б. Нарис історії дисидентського руху в Україні (1956-1987). Харків: Фоліо, 2003. 143 с.
7. Зайцев ЮД. Дисиденти і опозиційний рух 60-80-х рр. *Сторінки історії України: ХХ століття*. К., 1992. С. 195-235
8. Боровський В. ч.1/3 Психіатричні репресії в СРСР. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=n5DIk7oUjf8>(дата звернення: 02.02.2023)

9. Курносів Ю.О. Інакомислення в Україні: 60-ті - перша половина 80-х рр. XX ст. К., 1990. 222 с.
10. Русначенко А.М. Національно-визвольний рух в Україні: середина 1950-х - початок 1990-х років. К., 1998. 720 с.

УДК 94 (477)

Тетяна ПЕТРУШКО,

магістрантка I курсу спеціальності 014 Середня освіта, спеціалізації 014.03 Історія, Херсонського державного університету, м. Івано-Франківськ, науковий керівник: Кузовова Н.М., к.іст.н., доцент

ЕФЕКТИВНА І ВИВАЖЕНА РЕГІОНАЛІЗАЦІЯ ЯК ВАЖЛИВА ПЕРЕДУМОВА ЕФЕКТИВНОГО КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ

Анотація. Розкрито актуальність, поняття та ключові аспекти регіоналізації з урахуванням етногеографічних зв'язків, етнодемографічних проблем та політико-етногеографічної проблематики даного процесу в Україні. Наголошено на важливості оцінки і збереження культурного обличчя, географічних та соціальних параметрів етнонаціональної спільноти в процесі регіоналізації. Зосереджено увагу на важливості врахування ризиків, пов'язаних із визнанням і забезпеченням певної культурної автономії для регіонів.

Ключові слова: регіоналізація, етногеографічні проблеми, соціотериторіальні утворення, етнонаціональне розмаїття, культурна консолідація.

На сучасному етапі розвитку суспільства, в умовах глобалізації соціально-культурних та комунікаційних процесів, науковці, звертаючи особливу увагу на регіональні особливості життя та територіальної організації суспільства, відзначають зростання нерівномірності соціально-економічного, культурного та політичного розвитку окремих регіонів України [1].